

მამუკა ცუხიშვილი

აბასთუმანი – სამკურნალო ოაზისი

წინამდებარე ნაშრომის მიზანია ისტორიული ოძრკეს, იგივე ოცხეს, თანამედროვე აბასთუმნის წარსულისა და დღევანდელობის შესწავლა.

„ქართლის ამბავის“ აღწერისას ლეონტი მროველი ბრძანებს: „ხოლო შვილთა შორის მცხეთოსისათა გამოჩნდეს სამნი გმირნი სახელოვანნი, რომელთა სახელები ესე არს: პირველსა უფლოს, და შემდგომსა ოძრკოს, და მესამესა ჯავახოს. განუყო მათ ქუეყანა და ნათესავი მათი ყოველი. ოძრკოს მისცა ტაისისკართგან ვიდრე ზღუამდე სპერისა, ქუეყანა კლდოვან. ამან ოძრკოს ადაშენა ორნი ციხე ქალაქნი: ოძრკე და თუხარისი.“¹ ეს ის ოძრკოსია, რომლის მამა იყო „მცხეთოს, უგმირე ძმათა მისთა“ და რომელიც დაემკვიდრა „საყოფელთა მამისა მათისა ქართლოსისა.“

როდესაც ძღვეამოსილმა ალექსანდრე მაკედონელმა დაიპყრო მრავალი ქვეყანა, მოადგა „ქუეყანასა ქართლისასა და პოვნა ციხე-ქალაქნი ესე ძლიერნი შუა-ქართლ: წუნდა, ხერთვისი მტკურისა, ოძრკე მოკიდებული კლდესა ღადოსსა, თუხარისი მდინარესა ზედა სპერისასა, რომელსა ჰქვან ჭოროხი...“² არსებობს გადმოცემა: როცა მაკედონელი ოძრკეს სტუმრობდა, მხედართმთავარიცა და ჯარისკაცებიც ადგილობრივი მინერალური წყლებით მკურნალობდნენ, რომლებმაც შემდგომ სახელი განუთქვა ოძრკეს, ანუ იგივე აბასთუმანს.

იბერიის პირველმა მეფემ ფარნავაზმა (ძვ.წ. IV-III სს.) მოიპოვა სრული უფლება დამსახურებულად „ეპატონა ყოველსა იბერიასა ზედა“ , რომელიც „უშიშ იქმნა ყოველთა მტერთა ზედა თჯსთაგან“

¹ ქართლის ცხოვრება, ლეონტი მროველი, ცხოვრება ქართველთა მეფეთა, თბ., 1955, გვ. 9. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხიშვილის მიერ.

² იქვე, გვ. 17.

და „განამრავლნა ყოველი მკვდარი ქართლოსიანნი“, რის შემდეგაც „განაწესნა ერისთავნი რვანი და სპასპეტი.“ ამ რვათაგან ერთ-ერთი გაგზავნა „ოდრკეს ერისთავად, და მისცა ტასისკართ-გან, ვიდრე არისიანთამდის, ნოსტის თავითგან ზღუამდის, რომელ არს სამცხე და აჭარა.“³ ტასისკარი, ანუ თანამედროვე ტაშისკარი მდებარეობს ხაშურის რაიონში, ქვიშხეთის თემში, ლიხის ქედის აღმოსავლეთ კალთაზე, ხოლო არისიანის ქედი, იგივე არსიანი მდინარეების — ჭოროხისა და მტკვრის წყალგამყოფია.

ოდრკეს ერისთავი გამორჩეული და აღიარებული მმართველი იყო იბერიის მეფის კარზე და მის სახელს ქართველი მემკვიდრეები მრავალგზის ახსენებენ. ასევე დოკუმენტურად საბუთდება, რომ ოდრკეში ნამდვილად იყო მეფეთმეფე თამარის რეზიდენცია, ციხე და ხიდი, რაც ასევე მის უაღრესად დიდ მნიშვნელობაზე მიუთითებს.

დროთა სიავემ და გარკვეულმა დაძაბულმა ვითარებამ ისტორიული ოცკე, ანუ ოდრკე დროებით მოსწყვიტა დედასამშობლოს და თურქეთის ხელში აღმოჩნდა, რამაც უაღრესად უარყოფითი და ტრაგიკული მოვლენები გამოიწვია. აბასთუმანის, ისე როგორც მთელი სამცხე-ჯავახეთის პრობლემა ვინ იცის როდის მოგვარდებოდა, რომ არა ადრიანოპოლის (თანამედროვე ქალაქი ედერნე მდებარეობს თურქეთის ჩრდილო-დასავლეთში) ცნობილი ზავი, რომელიც გაფორმდა 1829 წლის 2(15) სექტემბერს. მისი ძალით, თურქეთი აღიარებდა საქართველოს რუსეთის ხელში გადასვლას. ამ პერიოდიდან ოდრკე აღარ იხსენიება წყაროებში და მას ჩაენაცვლა აბასთუმანი. აკად. ვახტანგ ბერიძის აზრით, „სახელი აბასთუმანი ოდრკემ XIX საუკუნეში მიიღო მეზობლად მდებარე სოფლისგან; თვით ოდრკე დაცარიელებული იყო, მისი სახელი ახალმა ხელისუფლებამ, ალბათ, რიგიანად არ იცოდა და გამოიყენეს უახლოესი „ცოცხალი“ სოფლის სახელი.“⁴

ვახუშტის „ქართლის ცხოვრებაში“ პირველად შემოაქვს ცნობები ოდრკეს სამკურნალო ცხელი წყლების შესახებ, რომლებმაც შემდეგ აბასთუმანს სახელი გაუთქვეს.

რაც შეეხება აბასთუმნის წარსულის დიდებულ ნაშთებს, გარდა თამარის ხიდისა და თამარის ციხისა, ციხის გალავანშივე დგას უგუმბათო ეკლესია, „რომელსაც მიუხედავად საფუძვლიანი გადაკეთებისა შერჩენია: დიდი მოჩუქურთმებული ჯვარი და ჩუქურთ-

³ იქვე, გვ.24.

⁴ ვ. ბერიძე, სამცხის ხუროთმოძღვრული ძეგლები, თბ., 1970, გვ. 87.

მიანი არშეებით შემკული სარკმელები დასავლეთის ფასადზე. ეს ჩუქურთმები შესაძლოა XIV საუკუნისაც იყოს. ხოლო შუა აბასთუმანში დგას ახალი ეკლესია „ახალ ზარზმად“ წოდებული, აგებული რუსეთის ტახტის მემკვიდრის გიორგის სურვილით. ამ ეკლესიაში საინტერესოა კედლის მხატვრობა, რომელიც შესრულებულია ცნობილი რუსი მხატვრის მ. ნესტეროვის მიერ 1899-1904 წლებში.“⁵

ქვეყანაში არსებული საყოველთაო განუკითხაობის პირობებში, 1919 წლის იანვარში, თურქი ასკერების ბანდებმა ბარბაროსულად დააყაჩაღეს აბასთუმანი და მისი მოსახლეობა. პირველი რესპუბლიკის მთავრობის სახელზე გაგზავნილ დეპეშაში ვკითხულობთ: „ცულობით დაჩეხეს ტაძრების კარები, ოჯახებში ჩახოცეს უამრავი ადამიანი, გაიტანეს 5 ფუთამდე ვერცხლის განძეულობა, ასევე 500 000 მანეთის ძვირფასეულობა. მოაოხრეს ყველაფერი, გაიტაცეს ყველა სამეურნეო იარაღი, სურსათ-სანოვაგე, ლოგინი, ტანსაცმელი.“⁶

აბასთუმანში, მოგვიანებით აგებულ შენობებთან დაკავშირებით ვკითხულობთ: „შენობათა მესამე ჯგუფს მიეკუთვნება XIX-XX საუკუნეებში აგებული თვალსაჩინო არქიტექტურული ნაგებობები: „არაზინდო“, „აღობილი“, „ცისარტყელა“, „ვარძია“, „ხეკარი“, რუსეთის პრინცის, — გიორგის საზაფხულო (ამჟამად დედათა მონასტერი) და საზამთრო (ახლანდელი სანატორიუმი „მესხეთი“) სასახლეები, ფოსტის შენობა, პრინცის ექიმის სახლი“ და სხვ.“⁷

აბასთუმანში აღმოჩენილი ჯვრის კვარცხლბეკის ფრაგმენტები გვამცნობს ქართველთა ერისთავის მამფალ არშუშა პატრიკიოსის შესახებ. მისი ასომთავრული წარწერის შესახებ მოკლე, მაგრამ მეტად საინტერესო ვარაუდი გამოთქვა თ. ბარნაველმა: „პალეოგრაფიული ხასიათით აბასთუმნის წარწერაის შესრულება შეიძლება ვივარაუდოთ VI-VII საუკუნებს შორის, ე.ი. იუსტინიანე I დროს.“⁸

არშუშა რომ ნამდვილად იყო ქართლის ერისმთავარი 687-700 წლებში, ეს უდავოა, ამ ცნობას ადასტურებს აბასთუმნის ეკლესიის ჯვრის კვარცხლბეკის წარწერაც. მიუხედავად იმისა, რომ მეცნიერთა შორის დავა დღემდე გრძელდება, ფაქტი ფაქტად რჩება: აბას-

⁵ იქვე, გვ. 84.

⁶ სეა, ფ. 1448. ანაწ. 1.

⁷ საქართველოს ისტორიისა და ძველთა დაცვის დეპარტამენტის წელიწადეული, ნ. თათარაშვილი, არქიტექტურული ძეგლის სტატუსი, თბ. 2002-2003, №6-7, გვ. 36.

⁸ საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე, თ. ბარნაველი, აბასთუმნის ერთი წარწერის შესახებ, თბ., 1969, №5, გვ. 142.

თუმანში (ოძრკეში) ჯერ კიდევ V-VII საუკუნეებში მდგარა ქრისტიანული ტაძარი.

აბასთუმნის სამკურნალო მინერალური წყლები

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ვახუშტი გვაწვდის ცნობებს ოძრკეს ცხელი წყლების შესახებ. აბასთუმანში „გველების წყარო“ იყო ერთადერთი ადგილი, სადაც მოწყობილი ყოფილა აუზები მსურველთათვის. შესაბამისად, ახალციხეში დამკვიდრებულმა რუსეთის სამხედრო ყაზარმის ადმინისტრაციამ ითავა აბასთუმნის სამკურნალო წყლების მოვლა-პატრონობა და მისი თვისებების მეცნიერული შესწავლა.

რუსი მეკვლევარი პ. კოვალენსკი წერს: „1830 წლიდან რუსეთის სამხედრო ექიმები და ქიმიკოსები თანდათან ეცნობოდნენ აბასთუმნის ჰავას და წყლებს. 1832 წელს პირველი ცდა ჩაატარა ქიმიის მაგისტრმა გომბლატმა და მისით კმაყოფილი დარჩა, ხოლო 1838 წელს მინერალოგიის სპეციალისტმა ვილემსმა ჩაატარა წყლების პირველი სრული ანალიზი და სწორედ ამ პერიოდიდან დაიწყო აბასთუმნის წყლების ათვისების ისტორია.“⁹

1832 წელს აბასთუმანში სხვადასხვა დროით გაიგზავნა სამხედრო გარნიზონის ჯარისკაცები, რომელთაც ჰქონდათ ქრონიკული, მწვავე და მძიმე დაავადებები. როგორც შემდგომმა გამოკვლევებმა ცხადყო, მათზე დადებითად იმოქმედა მინერალურმა ცხელმა წყლებმა და უმრავლესობა გამოჯანმრთელდა. ახალციხის სამხედრო გარნიზონთან არსებული ლაზარეთის ექიმებმა (ე. გოლმბლატის თაოსნობით) სთხოვეს ხელმძღვანელობას, წერილით მიემართათ კავკასიის მთავარმმართველის, ბარონ გრიგოლ როზენისათვის, რათა აბასთუმნის სამკურნალო წყლების ტერიტორია სამეთვალყურეოდ გადასცემოდა ახალციხის ლაზარეთს. წერილმა მართლაც მიაღწია როზენამდე და შესაბამისი დასტურიც გაიცა, მაგრამ, გარკვეული ხელშემშლელი გარემოებების გამო, 1843 წლამდე აღნიშნული საკითხი ადგილიდან არ დაძრულა.

ნელნელა და ეტაპობრივად შენდებოდა აბასთუმნის ცხელი წყლების ირგვლივ სააბაზანე შენობები, სახლები და ვითარდებოდა ინფრასტრუქტურა.

1853 წლის ყირიმის ომის დროს, რომელიც გარკვეული დროის

⁹ П. Коваленский, Абастуман. Москва, 1881, გვ. 21.

განმავლობაში ახალციხესთან (კავკასიის ფრონტი) მიმდინარეობდა და რომელსაც ხელმძღვანელობდა თავადი ივანე ანდრონიკაშვილი. ქართველთა 5 000 მეომრისგან შემდგარმა ლაშქარმა დაამარცხა ალი-ფაშას 20 000 ჯარისკაცი, რის შემდეგაც აბასთუმნის გავლით (და გზადაგზა შეკრებილი) 10 000 მეომრით მდინარე ჩოლოქთან გაანადგურა სელიმ-ფაშას 30 000 ჯარიკაცისაგან შემდგარი არმია. საბრძოლო მოქმედებები აბასთუმანშიც მიმდინარეობდა, რასაც მოჰყვა ჯერ კიდევ მოუმაგრებელი აბასთუმნის განადგურება. „მე ვნახე პატარა აბასთუმანი ბარბაროსულად აკლებული, უკარებოდ, უფანჯროდ, უვანებოდ, წლობით შექმნილი აბასთუმანი გაპარტახებული, ყოველივე სიცოცხლემოკლებული“, — წერდა სამხედრო ექიმი ი. პრისელკოვი.¹⁰

აბასთუმნის გამოცოცხლება 1865 წლიდან დაიწყო. 1869 წელს აბასთუმანმა თავი დააღწია სამხედრო მმართველობას და გადავიდა სამოქალაქო სექტორის ხელში. ამ საქმის ინიციატორი და სულის ჩამდგმელი იყო სამხედრო ექიმი ა. რემერტი. ეს ის რემერტია, რომელის თაოსნობით 1873 წელს თბილისში გაიხსნა სამშობიარო სახლი. როდესაც ბორჯომის ხეობა მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვს გადაეცა, მისი გადაწყვეტილებით ბორჯომის განვითარება სწორედ ა. რემერტს დაევალა. რომელმაც თავდაუზოგავი და ფასდაუდებელი წვლილი შეიტანა მის აყვავებაში.

რემერტი აბასთუმანშივე მასპინძლობდა რუსეთის საიმპერატორო კარის მაღალი რანგის მოხელეებს და თავად მეფეს, მის მეუღლესა და შვილებს. შემდეგ, თავად იმპერატორის განკარგულებით გადაყვანილ იქნა რუსეთში და დაინიშნა მთავარ სამხედრო ექიმად. მაგრამ სიცოცხლის ბოლო წლებში დიდი სურვილი აიხდინა და აბასთუმანში დაბრუნდა, სადაც გარდაიცვალა 1902 წელს. თანახმად ანდერძისა, ქართველ-კათოლიკეთა სასაფლაოზე დაკრძალეს.

რემერტის შემდეგ აბასთუმნის აღორძინებას სათავეში ჩაუდგა ექიმი ი. გოპაძე, რომელმაც მეორე სიცოცხლე შთაბერა რემერტის დაწყებულ საშვილიშვილო საქმეს. „ღმერთს მაღლობა უნდა შეეწიროთ, რომ უუფროსო პირობებში უფროსობას სწევს ექ. გოპაძე. მას უყვარს აბასთუმანი. ის იქ არ არის დაბადებული, მაგრამ იქ გაიზარდა, მან მთელი თავისი ახალგაზრდობის წლები მიუძღვნა საყვარელ საქმეს და აბასთუმანს. ეს არის კურორტი უპოლიციო, უმთავრობო, მუნიციპალიტეტის გარეშე, წესრიგიანი და საუცხოოთ

¹⁰ კავკასიის არქეოლოგიური აქტები, 1866, ტ. 1.

მოწყობილი. ყველაფერი ეს გოპადის დამსხაურებაა.“¹¹

აბასთუმნის მაკურნებელი ჰავა

აბასთუმანი არის საშუალო მთის კლიმატური და ბალნეოლოგიური კურორტი. მდებარეობს ზღვის დონიდან 1260-1340 მ. სიმაღლეზე. ჰავა — სუბტროპიკული მშრალი, ზამთარი — ზომიერად თბილი, თოვლიანი, იანვრის თვის საშუალო ტემპერატურა უდრის +7°C.

1920-იანი წლებიდან თანდათან გამოიკვეთა აბასთუმნის ეტაპობრივი განვითარების გენერალური გეგმა, რომელმაც ასახვა ჰპოვა მომდევნო ათწლეულებში. აბასთუმანი რომ იმთავითვე უმნიშვნელოვანესი სამკურნალო ოაზისი იყო, ეს ეჭვს არ იწვევდა, მაგრამ მაღალტექნოლოგიური კვლევები აუცილებელი პირობა იყო იმისათვის, რომ დადგენილიყო მისი კლიმატის, მთის, წყლებისა და ჰავის დადებითი თვისებები, რაც საკმაოდ შრომატევადსა და საპასუხისმგებლო საქმეს წარმოადგენდა.

„აბასთუმანში როდესაც შედიხარ, წამსვე იგრძნობ ჰაერის სისუფთავეს, მზის სხივების სიძლიერეს და დაზიანებული ფილტვები იწყებენ თავისუფლად სუნთქვას და რამდენიმე დღეში ადამიანის ორგანიზმში ტყობილობს რაღაც განახლებას და ადამიანს სინალისის ლტოლვილობა ემატება. თუ ადამიანს ფილტვები დაუზიანდა, ბრონხები წაუხდა, ჩონჩხები გაუფუჭდა, უბედური სენი — ჭლექი ეწვია, მისი მესაიდუმლე, მისი ექიმი აბასთუმნის ბუნებაა. აბასთუმანი ჰავის სიზომიერით, მზის, წყლების, ბუნების შემოქმედებით თვით ბუნების საავადმყოფოა. ბუნების სანატორიაა და მისი ნოყიერი წამლებით შეზავებული, იგი საუკეთესო ექიმა ყველა ავადმყოფობის.“¹²

აბასთუმანი თანდათან იზიდავდა ქართველ, საბჭოთა და უცხოელ მეცნიერებსა თუ რიგით ადამიანებს, რომლებიც შემდეგ მოხიბლული და აღფრთოვანებული რჩებოდნენ მისი უნიკალურობისა და გამორჩეულობის გამო. „ფტიზიატრიის განხრით კურორტ აბასთუმნის პრიორიტეტს, უპირველეს ყოვლისა, იძლევა მისი ტერიტორიის გეოგრაფიული მდებარეობა. ამ ზონაში დაფიქსირებულია მზის ნათების მკვეთრად გაზრდილი ხანგრძლივობა, მთის გამოხატული,

¹¹ П. Коваленский, Абастуман. Москва, 1881, გვ. 35.

¹² ა. სალუქაძე, აბასთუმანი, ტფ., 1921, გვ. 55.

მშრალი, უქარო და გამჭვირვალე სტერილური ატმოსფეროს არსებობა. ხოლო რაც შეეხება წიწვოვანი ტყის მასივებს და თერმულ წყლებს, ისინი ეფექტურს ხდიან თვით მკურნალობის პროცესს. ბუნებრივი ელექტროობა, იონიზაცია — ეს ის პარამეტრია, რომელიც კლიმატის სხვა ელემენტებთან კომპლექსში კეთილმოყოფილად მოქმედებს ადამიანის ორგანიზმში მიმდინარე სასიცოცხლო პროცესებზე.¹³

ცნობილია, რომ, საქართველოში ტუბერკულოზის პირველი კვალი VI-VII საუკუნეების ნამარხებშია აღმოჩენილი. თავად სნეულება ტუბერკულოზი პირველად ნასხენებია XI საუკუნის მოღვაწის ქანანელის ნაშრომში „უსწორო კარაბადინი“ (XIII ს.), რომელიც შემდეგ მეორდება ხოჯაყოფილის „წიგნი სააქიმოში“ და ზაზა ფანასკერტელ-ციციშვილის „სამკურნალო წიგნი-კარაბადინში“ (XV ს.). ძირითადი ტერმინებია — „სილის“ და „ფილტუის სიყლულე“, ხოლო „ჭლექი“ შედარებით მოგვიანო პერიოდის ტერმინია.

საუკუნეების მანძილზე ეს დაავადება უპოვართა სნეულებად მიიჩნეოდა. მისი წარმოშობა და გავრცელება ბევრად არის დამოკიდებული ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზე, კვების რაციონზე, ჯანმრთელობის დაცვის სისტემის სრულყოფაზე, მაგრამ დღეს იგი უკვე შეძლებულთა და სოციალურად უზრუნველყოფილთა დაავადებადაც იქცა.

აბასთუმნის ბუნებრივი პირობები ხელს უწყობს ტუბერკულოზის განვითარების შეფერხებას და ძალიან ბევრ შემთხვევაში მის სრულ ელიმინაციას (ორგანიზმიდან განდევნას) და ავადმყოფის აბსოლუტურ გამოჯანმრთელებას. თუმცა არსებობენ ადამიანები, რომლებსაც კურორტებზე მკურნალობა უმნიშვნელოდ მიაჩნიათ. მაგალითად მოგვყავს ამონარიდი ბ-ნ არჩილ სალაყაიას (ტუბერკულოზისა და ფილტვის დაავადებათა ეროვნული ცენტრის დირექტორი) ინტერვიუდან: „კურორტულმა მკურნალობამ მნიშვნელობა მას შემდეგ დაკარგა, რაც გაჩნდა ტუბერკულოზის სამკურნალო წამლები. კურორტებს ამჟამად მხოლოდ ზოგადგამაჯანსაღებელი მნიშვნელობა ენიჭება.“

ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 10-იან წლებში კოვალევსკი თვლიდა, რომ „აბასთუმანი ყველა კურორტთან კონკურენციის გარ-

¹³ საქართველოს მეტეოლოგიის ინსტიტუტის შრომები, ტ. XXXIX, ვ. ბეროშვილი, აბასთუმნის საკურორტო ზონის ტყეებში ჰაერის ოზონირებისა და იონთა წარმოქმნის პირობების შესწავლა, თბ., 2003, გვ. 88.

ემე სდგას და ყველა კურორტმა მას ადგილი უნდა დაუთმოს.“¹⁴ ჩვენს სინამდვილეში კი სულ სხვა რამ მოხდა. დამოუკიდებლობის 23-წლიანი ისტორიის მანძილზე განადგურდა და მიწასთან გასწორდა აბასთუმანი ყველა თვალსაზრისით (და არა მარტო აბასთუმანი).

„საბჭოთა პერიოდი უდიდეს კვალს ამჩნევს აბასთუმანს. შენდება ახალი სამედიცინო და საკურორტო შენობები, ობსერვატორია, საბაგირო, კინოთეატრი, ბიბლიოთეკა, სკოლა, ბაგა-ბალი... მაგრამ, ამჟამად აღარ არსებობს მეფისწულ გიორგის დალუპვის ადგილას აღმართული სამლოცველო, პრინცესა ქსენიას სასახლე... XIX საუკუნეში აშენებული აგარაკების თუ საცხოვრებელი სახლების, აგრეთვე სხვადასხვა ფუნქციის შენობების დიდი ნაწილი.“¹⁵

ძნელი მისახვედრი არ უნდა იყოს, რა და ვინ არის ამ ყველაფრის მიზეზი. ცხადია, ქართველი ხალხი და მის მიერ არჩეული მთავრობები, რომელთაც ეროვნული ფასეულობები არად უღირთ. „დღეს მიჩუმებულ-მიწყნარებულია აბასთუმანი, ოდესღაც ხალხმრავალი, ლალი, მზიარული... და ასე ნელნელა ვეგუებით დღევანდელ რეჟიმს აბასთუმნელები. თუ კურორტი უზარმაზარ სანაგვე ორმოდ იქცა, დიდი არაფერი! თუ მოსახლეობსიათვის აღარ არსებობს ღვთით ბოძებული სამკურნალო მინერალური ცხელი წყალი, დიდი ამბავი! თუ ნელნელა იცლება მოსახლეობისაგან, დიდი ამბავი!.. იტირე, იკრიახე, თავში ქვა ირტყი. ამაოა ყველაფერი. ალბათ სამუდამოდ ჩაესვენა აბასთუმნის მზე.“¹⁶

აბასთუმნის ასტროფიზიკური ობსერვატორია

აბასთუმნის სახელი და დიდება ზენიტში აღიყვანა იმ უმნიშვნელოვანესმა მოვლენამ რასაც ერქვა აბასთუმნის ასტროფიზიკური ობსერვატორიის დაარსება. მის დაარსებაში დიდი წვლილი შეიტანა აბასთუმანში სამკურნალოდ მყოფმა გიორგი ალექსანდრეს ძე რომანოვმა (რუსეთის იმპერატორის ალექსანდრე III-ის ვაჟი, 06.05.1871. — 09.08.1899. გარდაიცვალა ტრაგიკულად, კლდეს შეეჯახა ველოსიპედით), რომელიც, როგორც ფილტვებით დაავადებული, მკურნალობდა აბასთუმანში და გატაცებული ყოფილა ასტრონომიით.

¹⁴ კოვალევსკი, დას. ნაშრომი, გვ. 31.

¹⁵ ნ. თათარაშვილი, დას. წერილი.

¹⁶ გაზ. საქართველოს რესპუბლიკა, ზ. ლობჟანიძე, კურორტი აბასთუმანი-დიდი დარდი და დიდი ტკივილი, № 21, თბ., 2011. 03. 02

რუსეთში ოჯახის სანახავად ჩასული გიორგი შეხვდა თავის მეგობარს, პროფესორ ს. გლაზენაპს და დაითანხმა აბასთუმანში სტუმრობაზე, რასაც მოჰყვა გლაზენაპის ოთხწლიანი დაკვირვებები და სამეცნიერო საქმიანობა, რომელიც იმ ეტაპზე დასრულდა მაღალ მთაზე პატარა კოშკურის აგებით, სადაც დამონტაჟდა პროფესორ გლაზენაპის მიერ ჩამოტანილი ტელესკოპი. გლაზენაპმა აბასთუმნის ობსერვატორიაში დაკვირვებები 1892 წლიდან დაიწყო და 1897 წელს დაასრულა. ჩატარებულმა დაკვირვებებმა ცხადყო ის ფაქტი, რომ აბასთუმანში საუკეთესო ბუნებრივი პირობები იყო ასტრონომიული კვლევებისათვის.

გიორგი რომანოვის ტრაგიკულმა გარდაცვალებამ ხელი შეუშალა ობსერვატორიის საფუძვლიან განვითარებას, მაგრამ საძირკველი ნამდვილად ჩაეყარა, რასაც ისევ რუსეთის სამეცნიერო წრეებიდან მოჰყვა შემდგომი ნაბიჯები.

XX ს-ის 20-იან წლებში რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის წინაშე დაისვა საკითხი ასტროფიზიკური ობსერვატორიის დაფუძნების შესახებ. შეიქმნა სპეციალური კომისია, რომელსაც უნდა შეესწავლა (რუსეთისა და მიმდებარე ქვეყნების, შემდეგ მოკავშირე რესპუბლიკების) ისეთი ადგილები, ბუნებრივი და კლიმატური პირობები, სადაც შესაძლებელი იქნებოდა ასეთი სამეცნიერო ობიექტის განთავსება.

ასტრონომიული კვლევები მოითხოვდა ზუსტ დაკვირვებებს, ტელესკოპები და სხვა აუცილებელი სამეცნიერო აღჭურვილობა კი საკმაოდ ძვირადღირებული იყო. ამიტომ, მასზე დახარჯული სახსრები გამართლებულად რომ ჩათვლილიყო, დიდი ობსერვატორიისთვის საუკეთესო ასტრონომიული კლიმატის მქონე ადგილი შეირჩა, რაც ნიშნავს – ჰაერის მაღალ გამჭვირვალობას, სუფთა და მდგრად ატმოსფეროსა და უღრუბლო ამინდების დიდ რაოდენობას, რადგან ციურ სხეულებზე ოპტიკური ხელსაწყოებით დაკვირვებები მხოლოდ ამ შემთხვევაშია შესაძლებელი.

აბასთუმნის კლიმატმა რუსეთის გარეთაც გაითქვა სახელი. XIX საუკუნის გამოჩენილი ამერიკელი ასტრონომი შერბურნ ბერნჰეიმი 1893 წელს წერდა: „აბასთუმნის მდებარეობა უაღრესად ხელსაყრელია ასტრონომიული სამუშაოებისათვის. თუ შედეგების მიხედვით ვიმსჯელებთ, არც ერთ ობსერვატორიას ევროპაში არ აქვს ასეთი ხელსაყრელი განლაგება და ძნელია დავასახელოთ ადგილი, გარდა ჰამილტონის ობსერვატორიისა, სადაც ატმოსფერული პირობები

ასევე ხელსაყრელია.¹⁷

ამ მოსაზრებას მომდევნო წლებში დაეთანხმა ედუინ პაუელ ჰაბლი¹⁸, რომელიც მუშაობდა ჯერ იერქსის, შემდეგ კი მაუნტვილსონის ობსერვატორიებში. ამ მეცნიერის პატივსაცემად არსებობს „ჰაბლის კანონი“, რომლის თანახმად სხვადასხვა გალაქტიკის სიჩქარე დედამიწის მიმართ პროპორციულია მანძილსა და დროში.

1932 წელს აბასთუმანში სსრკ-ში პირველი სამთო ობსერვატორია დაარსდა. თავდაპირველად ობსერვატორია განთავსდა გიორგისეულ კოშკში, სადაც დამონტაჟდა 33 სმ-იანი „გლაზენაპის ტელესკოპი“, ხოლო 1934 წელს სსრ კავშირის ცკ-ის 10 მარტის დადგენილებით აბასთუმნის ასტროფიზიკურ ობსერვატორიას გადაეცა „კარლ ცაისის“ (გერმანია) წარმოების 40 სმ-იანი ოპტიკური რეფრაქტორი. ამ საქმეში დიდი წვლილი მიუძღვის ცნობილ რუს ასტრონომს და ლენინგრადის ასტრონომიული ინსტიტუტის დამაარსებელს, აკადემიკოს ბორის ნუმეროვს, რომლის ასპირანტიც იყო მსოფლიოში გამოჩენილი ასტრონომი ევგენი ხარაძე, რომელიც საქართველოს სსრ ცკ-ის დადგენილების თანახმად იმავე წელს დაინიშნა აბასთუმნის ასტროფიზიკური ობსერვატორიის დირექტორად და 1936 წლის 28 აპრილს ლენინგრადის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია.

„1932 წლის 8 თებერვალს საქართველოს მთავრობამ, ე.ხარაძის მოხსენების საფუძველზე, მიიღო დადგენილება აბასთუმანში ასტროფიზიკური ობსერვატორიის ორგანიზაციის თაობაზე. ჯერ კიდევ არარსებული ობსერვატორიის დირექტორად დაინიშნა ასტრონომიით გატაცებული ოცდახუთი წლის ევგენი ხარაძე. ასე წარმოიშვა პროექტი, რომელიც ითვალისწინებდა ობსერვატორიის მშენებლობას ყანობილის მთაზე, ზღვის დონიდან 1700 მეტრის სიმაღლეზე.“¹⁹

1937 წელს პირველად მთელს მსოფლიოში დამუშავდა გალაქტიკაში ვარსკვლავთსივრცული სიმკვრივების გამოთვლის ეფექტური მეთოდი, რომელიც ცნობილია როგორც ვაშაკიძე (1909-1956 წწ.)-ოორტის მეთოდი, რომლითაც ასტრონომიაში შეისწავლება გალაქტიკის ვარსკვლავთა სივრცული განაწილება.

მეორე მსოფლიო ომის პირველივე წელს აბასთუმნის ობსერვა-

¹⁷ ასტრონომიის ცნობარი, აშშ, იერქსი, 1934.

¹⁸ ამერიკელი ასტრონომი, ვაშინგტონის მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრი.

¹⁹ გაზ. საქართველოს რესპუბლიკა, ლ. მგალობლიშვილი, სამი პრეზიდენტი, თბ. 2007. 18. 12.

ტორიამ შეიფარა ყირიმის (სიმეიზის) ობსერვატორიიდან ევაკუირებული მეცნიერ-ასტრონომთა მცირე ჯგუფი აკადემიკოს გ. შაინის ხელმძღვანელობით. მათ ყველა პირობა ჰქონდათ შექმნილი მეცნიერული მუშაობის გაგრძელებისათვის. „აბასთუმნის ასტროფიზიკური ობსერვატორია ამუშავებდა ასტროფიზიკის, ვარსკვლავთა ასტრონომიის, მზის ფიზიკისა და თეორიული ასტრონომიის პრობლემებს, რომლებიც დაკავშირებულია კოსმოსის ათვისებასთან. ახალი მეთოდების გამოყენებით წარმოებდა მთვარის ზედაპირის ფიზიკური თვისებების და გალაქტიკაში სინათლის შთანთქმის საკითხების შესწავლა.“²⁰

1954 წლის 30 ივნისს აბასთუმნის ობსერვატორიის თანამშრომლების მიერ შესრულდა მზის გვირგვინის გამოსახულების რადიომეტრული განსაზღვრა. 1957 წელს დედამიწის ირგვლივ გაშვებულ ხელოვნურ თანამგზავრზე, პირველად საბჭოთა კავშირში (და მთელს კონტინენტზე) დანერგეს ასტროფიზიკურ დაკვირვებათა ახალი მეთოდები, მათ შორის ფოტოელექტრული მეთოდი. 1958 წელს მექანიკური ტელესკოპით პირველად საბჭოთა კავშირში განხორციელდა მკრთალი არასტაციონარული ვარსკვლავების დაკვირვება და გამოკვლევა და სხვ.

აბასთუმნის ობსერვატორიაში უამრავი მსოფლიო დონის აღმოჩენაა გაკეთებული: აღმოჩენილია 2 კომეტა, რამდენიმე მცირე პლანეტა, 6 ახალი, ერთი განმეორებადი ახალი და 8 ზეახალი ვარსკვლავი, 17 პლანეტური ნისლეული, 3 ვარსკვლავთგროვა, მრავალი ემისიური ვარსკვლავი (მათ შორის 2 ვოლფ-რაიეს ტიპის ვარსკვლავი) და სხვ.

2003 წლის მონაცემებით ობსერვატორიაში მუშავდებოდა „გალაქტიკის აგებულებისა და ევოლუციის შესწავლა ფოტომეტრიის, კოლორიმეტრიისა და სპექტროსკოპიის მეთოდებით, ასტრონომიული და ცვალებადი ვარსკვლავების კვლევა ელექტროფოტომეტრული, სპექტროსკოპული და პოლარიმეტრული მეთოდებით.“ ასევე მიმდინარეობდა „მზის გარე ატმოსფეროს ფიზიკური თვისებების შესწავლა. მთვარისა და პლანეტების ფიზიკური თვისებების შესწავლა ელექტროფოტომეტრული და ელექტროპოლარიმეტრული მეთოდებით. გამოკვლევები კლასიკურ ასტრონომიაში, პლანეტურ კოსმოგონიაში და გარეგალაქტიკურ ასტრონომიაში.“²¹

²⁰ ფურ. საქართველოს კომუნისტი, №2, თბ., 1958.

²¹ აბასთუმნის ასტროფიზიკური ობსერვატორია, თბ., 2003, გვ. 41.

PrimerInfo.Ge-სთან (2013 წლის 7 ივნისი) საუბრისას ილიას უნივერსიტეტის პროფესორი ზურაბ გაგნიძე აღმწვთებას ვერ მა-
ლავს: „ცნობილია, რომ ილიას უნივერსიტეტთან შეერთების შემ-
დეგ, რომელსაც პირადად მე გიგიას უნივერსიტეტს ვუწოდებ, ობ-
სერვატორიას ჩამოართვეს არა მარტო შენობა, არამედ კვლევითი
და ინსტიტუციონალური ფუნქციები და, ფაქტობრივად, გააუქმეს.
მეტსაც გეტყვით, ობსერვატორიასთან მდებარე კოტეჯებში ცხოვ-
რობდნენ და იქვე მუშაობდნენ ევგენი ხარაძის მოწაფეები და მოწა-
ფეების მოწაფეები. მას შემდეგ, რაც ობსერვატორიას დაეპატრონენ,
თევზაძემ და რატიანმა ეს ხალხი კოტეჯებიდან გამოყარეს და თა-
ვიანთი ახლობლები შეასახლეს. ყველა დოკუმენტზე, რომელიც იმ
პერიოდში შეიქმნა, ამ ორი ადამიანის ხელმოწერა ფიგურირებს.
როცა ამ და სხვა საქმეების გამოძიება მოხდება, გიგი თევზაძის
გარდა აუცილებლად უნდა დადგეს მისი კანცლერისა და ამჟამად
პარლამენტარი სერგო რატიანის პასუხისმგებლობის საკითხიც.
მინდა მივმართო საქართველოს პარლამენტს და მის თავმჯდომარეს
რატიანისთვის იმუნიტეტის მოხსნის მოთხოვნით, რომ თევზაძესთან
ერთად პასუხი აგოს ყველა დანაშაულზე.“

„ასტრონომია პრესტიჟული მეცნიერებაა. ტყუილად როდი მი-
აჩნია იუნესკოს, რომ თანამედროვე განვითარებულ, დემოკრატი-
ულ სახელმწიფოთა აუცილებელ ატრიბუტს შეადგენს ადამიანთა
მოღვაწეობის სამი სფერო: ფილოსოფია, სპორტი და ასტრონომია.
სწორედ ამიტომ, რომ ტერიტორიითა და მოსახლეობის რაოდე-
ნობით, ასე თუ ისე, საქართველოსთან შესადარ ისეთ ქვეყნებში,
როგორებიცაა ბელგია, ჰოლანდია, დანია, შვედეთი და სხვა, გან-
საკუთრებულად მაღალ დონეზე განვითარებული ასტრონომი-
ული მეცნიერება. ჰოდა, თუკი ჩრდილოეთ ევროპის ამ უმეტესად
ღრუბლიან და ნესტიან (რაც მეტად არახელსაყრელია ასტრონომი-
ული დაკვირვებების საწარმოებლად) ქვეყნებში ასეთი მდგომარეო-
ბაა, რატომ არ უნდა ვითარდებოდეს მაღალ დონეზე ასტრონომიული
მეცნიერება დიდი მომავლის მქონე ჩვენს მზიან საქართველოში.“²²
— ამას ნატრობს 90 წელს მიტანებული მეცნიერი, პროფესორი,
ასტროფიზიკოსი ვიქტორ ჯაფიაშვილი, რომელიც 59 წლის განმა-
ვლობაში მუშაობდა აბასთუმნის ობსერვატორიაში და თითქმის 20
წელი იყო აკადემიკოს ე. ხარაძის მოადგილე.

²² გაზ. საქართველოს რესპუბლიკა, 21. 12. 2008.

დღევანდელი აბასთუმანი

ჩვენ მოკლედ მიმოვიხილეთ აბასთუმნის ისტორია, სამკურნალო ცხელი მინერალური წყლების, ჰავისა და ობსერვატორიის წარსული და ბედ-იღბალი. წაკითხულს და მოსმენილს თვალთ ნანახი ვამჯობინეთ და ვეწვიეთ ჩემთვის და მრავალთათვის საყვარელ და ძვირფას აბასთუმანს, ისტორიულ ოძრკეს, იგივე ოცხეს.

2013 წლის 19-20 დეკემბერს ჩემი მეგობრის გიორგი გორელიშვილის სტუმართმოყვარე ოჯახმა მიმასპინძლა დაბა აბასთუმანში, რომელიც სამწუხაროდ ერთ პატარა, მივიწყებულ სოფელს უფრო ჰგავს, ვიდრე ადრინდელი შარავანდედით მოსილ კურორტ (დაბა) აბასთუმანს.

პირველი შეხვედრა გვქონდა აბასთუმნის ტუბსაწინააღმდეგო საავადმყოფოს (ე.წ. „ზეკარის“) ცნობილ ექიმთან, ქალბატონ ნანა ხევსურიანთან, რომელსაც მხოლოდ ერთი კითხვით მივმართეთ: „თქვენი გამოცდილებიდან და პრაქტიკიდან გამომდინარე, აბასთუმნის ჰავა ნამდვილად მაკურნებლად მოქმედებს ტუბერკულოზითა და ფილტვის სხვა დაავადებებით დაავადებულთა სიცოცხლისუნარიანობასა და გამოჯანმრთელებაზე?“ რაზედაც ქალბატონმა ნანამ გვიპასუხა: „აბასთუმნის ჰავა ნამდვილად მაკურნებელი ეფექტებითა და თვისებებით გამოირჩევა და ტუბერკულოზით დაავადებულთა სამკურნალოდ ქიმიოთერაპიასთან (დადგენილი მედიკამენტოთერაპიასთან) ერთად უადრესად მნიშვნელოვან როლს ასრულებს მათ გამოჯანმრთელებასა და სიცოცხლისუნარიანობის გაზრდაში. ცხადია, თუკი პაციენტები ზედმიწევნით ზუსტად ასრულებენ იმ მითითებებსა და რეკომენდაციებს, რასაც მათ ექიმი-ფთიზიატრები აძლევენ.“

ქალბატონმა ნანამ ასევე გვითხრა, რომ „ეს საავადმყოფო (ანუ შენობა) საკმაოდ მოძველებულია, მისი მოვლა-პატრონობა ვერ ხერხდება და ამის გამო, ჯერ კიდევ 2008 წელს შედგა გეგმა, რომლის მიხედვითაც კურცხანას (მდებარეობს აბასთუმნის შესასვლელთან-მ.ც.) ტერიტორიაზე უნდა აშენებულიყო ამავე ტიპის 100 საწოლიანი კლინიკა, რომელიც ალტურვილი იქნებოდა ყველა სათანადო სამედიცინო ტექნიკით.“

თუმცა ეს იდეა და გეგმა დღემდე არ განხორციელებულა. აბასთუმნელები კი სხვა ინფორმაციას ფლობენ. კერძოდ, „ზემდგომებს“ და „გავლენიან“ ჩინოსნებს თუ ბიზნესმენებს თვალი აქვთ დადგ-

სნეულთა თანამგრძობი და მკურნალი, ქ-ნი ნანა ზევსურიანი.

მული საუკუნოვან შენობაზე და ეს გეგმაც ამ იდეის ნაწილია, ანუ უნდათ რომ „ზეკარის“ შენობა გასხვისდეს პირადი დანიშნულები-სათვის, რაც სიმართლესთან ძალიან ახლოსაა.

„ზეკარის“ ტუბსაავადმყოფოს გარდა აბასთუმანში (როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ) იყო ტუბსაწინააღმდეგო ცენტრები „ალო-ბილი“, „ვარძია“, ²³ „არაზინდო“, „ოცხე“, „მესხეთი“, „ცისარტყე-ელა“, რომელთაგან დღეს აღარცერთი არ ფუნქციონირებს, რომ-ლებიც გასხვისებული, დანგრეული და აუთვისებელია. არა და ამ ცენტრებში ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნებიდან და ახლო აღ-მოსავლეთიდან ჩამოსული ათასობით ადამიანი მკურნალობდა და შედეგიც განსაცვიფრებელი იყო.

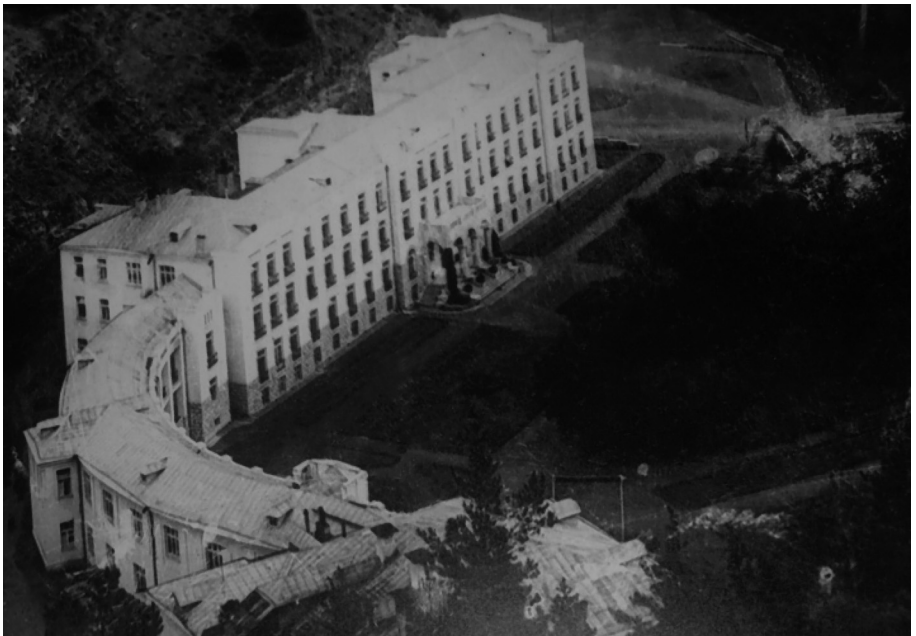
ამ ყველა უარყოფით მოვლენას თან ახლავს „ზეკარის“ ტუბსაწი-ნააღმდეგო საავადმყოფოს პაციენტთა მხრიდან მკურნალობისადმი დაუდევრობა, რაც „მტრის“ წისქვილზე ასხამს წყალს და საქართ-

²³ თავის დროს, ამ სანატორიუმში იწვა სნეული ლადო ასათიანი, რომლის „თეთრი პალ-ატა“ ნაცმოძრაობის ურდოს შემოჭრამდე, ასე თუ ისე, მაინც დაცული იყო. ახლა კი, გასხვისებული „ვარძია“ ისეა მიგდებული, რომ ნათელ წარმოდგენას გვიქმნის შენობის ახლანდელი მფლობელის დამოკიდებულებაზე საქართველოს სახელოვანი შვილებისა და, საერთოდ, ქართული კულტურის მიმართ. თუ სამართალი მართლა აღდგება, „ვარძიის“ ახლანდელმა მენეჯერებმა უნდა გაითვალისწინოს, რომ ეროვნულ ფასეულობათა შეურა-ცხყოფისა და გაჩანაგებისთვის პასუხი ყველას მოეთხოვება (რედ.).

ველოს ხელისუფლებასა და წამყვან სამედიცინო დაწესებულებას (ტუბერკულოზისა და ფილტვის დაავადებათა ეროვნული ცენტრი) აძლევს ხელს, რათა საერთოდაც გაუქმდეს აბასთუმნის ტუბერკულოზის სამკურნალო ერთადერთი საავადმყოფო და მას მხოლოდ სანატორიუმის (სტაციონარული სამკურნალო-პროფილაქტიკური დაწესებულება, სადაც ავადმყოფთა გაჯანსაღებისათვის იყენებენ ჰიგიენურ რეჟიმს, ფიზიოთერაპიას, მზისა და ჰაერის აბაზანებს, მინერალურ წყლებს, სამკურნალო ფიზკულტურას, დიეტას და სხვ.) სტატუსი მიენიჭოს.

ზოგადად, აბასთუმნის ტუბსაწინააღმდეგო საავადმყოფოს მომავალი სასწორზე დგას, მისი ბედ-იღბალი არავის ადარდებს და არ არის გამორიცხული, უახლოეს მომავალში „ზეკარში“ ის მოხდეს, რაც აბასთუმნის სხვა ტუბცენტრებს დაემართათ, რაც უდავოდ დიდი შეცდომა და დანაკლისი იქნება მთელი საქართველოსთვის.

გარკვეული საკითხების დასაზუსტებლად მივმართეთ საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს, საიდანაც მივიღეთ შემდეგი პასუხი: „სტატისტიკური მონაცემების თანახმად, საქართველოში 2012 წლის განმავლობაში რეგისტრირებულია ტუბერკულოზის 4975 შემთხვევა, აქედან ფილტ-

საავადმყოფო «ზეკარი». აბასთუმანში შემორჩენილი ერთადერთი სამკურნალო დაწესებულება.

ვის ტუბერკულოზის – 3907. ფილტვის ტუბერკულოზის რეგისტრირებული შემთხვევებიდან 2280 პაციენტს აღენიშნებოდა ბაქტერიაგამოყოფა (მგბ+). „აბასთუმნის ტუბსაწინააღმდეგო საავადმყოფოს“ პირობებში შესაძლებელია ფილტვის ტუბერკულოზის სენსიტიური და რეზისტენტური ფორმებით დაავადებულ პაციენტთა მკურნალობა როგორც სტაციონარულ, ისე ამბულატორიულ რეჟიმში.“

ერთმა ცნობილმა ექიმმა, რომელმაც გვთხოვა, არ გვეთქვა მისი გვარ-სახელი, გაგვიძხილა, რომ „აბასთუმნის ჰავა არა მარტო კურნავს ტუბერკულოზს, ცხადია ქიმიოთერაპიასთან ერთად, არამედ ხელს უწყობს განკურნების შემდგომი პროცესების მართვასა და მიკრობაქტერიისადმი მგრძობელობის გაზრდას, რაც უაღრესად დადებითად მოქმედებს პაციენტთა სიცოცხლისუნარიანობის ამაღლებაზე. ყოველივე ამის საფუძველი აბასთუმნის ფიჭვია. ფიჭვის პრეპარატებს ფართოდ იყენებენ მედიცინაში. ფიჭვის წიწვებს ხმარობენ როგორც ამოსახველებელ საშუალებას, იყენებენ ვიტამინურ ნედლეულად, ინფექციური დაავადებების და ჭრილობების მკურნალობისათვის, წიწვების ექსტრაქტს უნიშნავენ გამამაგრებელ აბაზანებისთვის. ფიჭვის ეთერზეთი გამოიყენება რევმატული ტკივილებისას შესაზელად და სასუნთქი გზების დაზიანების დროს ჩასასუნთქად, სკიპიდარს იყენებენ რევმატიზმების დროს და აგრეთვე ანტიპარაზიტულ საშუალებად. ჯანდაცვის სამინისტროს, ქართველ ფთიზიატრებს და დარგის სპეციალისტებს აბასთუმანი კარგა ხანია აღარ აღარდებთ და ცდილობენ საერთოდაც უარი თქვან იქ პაციენტთა გაწერაზე, არადა, მთელი მსოფლიოს მედიკოსების ყურადღება მიმართულია ბალნეო და კლიმატოთერაპიული კურორტებისკენ, რაც უმნიშვნელოვანესია ამა თუ იმ სახელმწიფოს მომავლისათვის.“

ასეთ კურორტებს მიეკუთვნება გერმანიაში, ბადენ-ბადენის ისტორიული კურორტი, უნგრეთის კურორტები (მათ შორის ჰევიზის ტბა), ინგლისში ბათის ბალნეოლოგიური კურორტი, აღმოსავლეთ შვეიცარიაში კურორტი დავოსი (აბასთუმნის მსგავსი ფაქტორებით), იგივე პიატიგორსკის ბალნეოლოგიური ინსტიტუტი და კავკასიის მინერალური წყლები....ყველგან პატრონობენ ბუნების უმდიდრეს და მომაჯადოებელ საგანძურს საქართველოს გარდა.

ხანგრძლივი შეხვედრა გვქონდა ევგენი ხარაძის აბასთუმნის ასტროფიზიკური ობსერვატორიის მთავარ მეცნიერ-თანამშრომელთან (გვარ-სახელს არ ვამხელთ მისივე თხოვნით), რომელიც უკვე 40

წლია აქ მოღვაწეობს.

აბასთუმნის ობსერვატორიას საბჭოთა კავშირის დანერგვის შემდეგ არანაირი დახმარება არ მიუღია, მათ შორის ყველაზე მცირეც კი. არ მიუღია ახალი და მსოფლიოში დანერგილი ოპტიკური ხელსაწყოები და მასალები. ტექნიკური პროგრესი ამ უაღრესად მნიშვნელოვანი სამეცნიერო ობიექტისგან შორს დგას. ამის მიუხედავად, ობსერვატორიაში წუთით არ შეწყვეტილა სიცოცხლე, არ ჩამქრალა სინათლე და დღემდე ელიან მდგომარეობის გაუმჯობესებას.

როგორც ითქვა, საქართველოს წინა მთავრობის გადაწყვეტილებით, ობსერვატორია ილიას უნივერსიტეტს გადაეცა, რაც იმთავითვე უდიდესი შეცდომა იყო. ახლა კი ვრცელდება ინფორმაცია, რომ ახალციხის სასწავლო უნივერსიტეტის ხელში უნდა გადავიდეს, რასაც ეწინააღმდეგებიან მეცნიერები, ვინაიდან ამ სასწავლებელს არ გააჩნია სამაგისტრო და სადოქტორო პროგრამები, არ აქვს სათანადო ბაზა, არც კათედრა, არც ფინანსური სახსრები (ეს არც „ილიაუნში“ იყო), არ არის მზაობა და არც ნება იმისა, რომ ობსერვატორიაში დაიბრუნოს დაკარგული ფუნქციები და ავტორიტეტი.

სამაგიეროდ, ე.წ. „ილიაუნი“ ძალას და ენერგიას არ იშურებს, რათა ობსერვატორიის ტერიტორიაზე განთავსებული სასტუმრო დაანგრიოს და იქიდან გაიტანოს ყველაფერი, დაწყებული ავეჯიდან და დამთავრებული ნათურის ჩათვლით, რასაც მიაღწია კიდევ. ჯერ კიდევ ევგენი ზარაძის სიცოცხლეში ობსერვატორიაში ფეხი მოიკიდეს სხვა მიმართულების ფიზიკოსებმა (გეოფიზიკა, თეორიული ფიზიკა), რომლებმაც გარკვეული უარყოფითი გავლენა იქონიეს ობსერვატორიის შემდგომ განვითარებაზე, რაც დღემდე გრძელდება და რაც ჩრდილში აყენებს დარგის წამყვანი სპეციალისტების სამეცნიერო კვლევას; არადა, ობსერვატორიაში წამყვან ძალას უნდა წარმოადგენდეს ასტრონომები, იგივე ასტროფიზიკოსები, რომელთაც აქვთ გამოცდილება და პრაქტიკული ცოდნა.

აბასთუმნის ასტროფიზიკური ობსერვატორიის ტერიტორიაზე მდებარე სასტუმრო ამ დროისთვის ცარიელია. სასტუმროში მხოლოდ საკონფერენციო დარბაზი ფუნქციონირებს, თუმცა აქ შეხვედრების ჩატარების მსურველებმა ღამის გასათევი და სასადილო ადგილი სხვაგან უნდა მოძებნონ. სასტუმროს ყოფილი ადმინისტრატორი აცხადებს, რომ ავეჯი, რომელიც შენობაში იყო განთავსებული, ილიას უნივერსიტეტს ეკუთვნოდა და მისი განკარგვის სრული უფლება ჰქონდა. თამაზ ბარბლიშვილის განმარტებით,

სასტუმრო მას შემდეგ დაიცალა, რაც გაირკვა, რომ ილიას უნივერსიტეტს სასტუმროს მართვის უფლება ჩამოერთვა. აღნიშნული სასტუმრო აბასთუმანში 2009 წლიდან ფუნქციონირებს. ეკონომიკის სამინისტროს 2013 წლის გადაწყვეტილებით, საგანმანათლებლო ორგანიზაციას ბიზნესის წარმოება ეკრძალება, რის გამოც სასტუმრო ილიას უნივერსიტეტს აღარ ექვემდებარება. მისი დახურვის შემდეგ მომსახურე პერსონალი სამსახურის გარეშე დარჩა. ობსერვატორიის თანამშრომლები აცხადებენ, რომ თანამდებობებზე დარჩენილებმა ანაზღაურება შეუძცივრდათ. გარდა ამისა, მეცნიერთანამშრომლები მიმდებარე ტერიტორიაზე არსებული ნაგებობების მდგომარეობაზეც საუბრობენ. სადაც ევგენი ხარაძისა და მისი მოადგილის კაბინეტები იყო განთავსებული, ავარიულია. დღითიდღე ზიანდება ტელესკოპები და შენობები, აცხადებს აბასთუმნის ობსერვატორიის თანამშრომელი ელდარ გოდერძიძე.²⁴

ეს მასალა ზუსტად ასახავს ობსერვატორიის დღევანდელ ვითარებას, რაც უდავოდ სამწუხარო და საგანგაშოა. ჩვენს მასპინძელ მეცნიერს შეკითხვით მივმართეთ: „ახალგაზრდები თუ მოდიან ან თუ ინტერესდებიან ასტრონომიით“, რაზეც გვიპასუხა: „არა, რადგან ილიას უნივერსიტეტში ამ მიმართულებით არავინ მუშაობს და შესაბამისად არ არსებობს საამისო მზაობა, რაც ნელ-ნელა გვაშორებს ამ უნიკალურ დარგს და 10 წელიწადში პულტის მმართველი სპეციალისტიც კი აღარ გვეყოლება.“თავად მეცნიერი სს „ქართუს“ ფინანსური მხარდაჭერით არაერთხელ იმყოფებოდა სამეცნიერო მივლინებაში და დღეს იმედს გამოთქვამს, რომ საქართველოს მთავრობა, ახალი პრემიერი ირაკლი ღარიბაშვილი და სამოქალაქო სექტორში გადასული ბატონი ბიძინა ივანიშვილი უსათუოდ დაინტერესდებიან ობსერვატორიის ბედითა და მომავლით.

აბასთუმნის ასტროფიზიკის ობსერვატორია თანდათან ინგრევა, მაგრამ არიან ადამიანები, რომლებიც სიცოცხლის და თავგანწირვის ფასად იცავდნენ და დღემდე იცავენ 80 წლის ისტორიის მქონე მსოფლიო მნიშვნელობის უდიდეს სამეცნიერო ცენტრს, სადაც სახელოვან მეცნიერთა მოღვაწეობის კვალი დღემდე არ წაშლილა და იქნებ კიდევ გამართლდეს ჩვენი მასპინძლის იმედები ობსერვატორიის დაფინანსების და კვლავ სსიპ დარეგისტრირების შესახებ.

რაც შეეხება ზოგადად დაბა აბასთუმანს.

დაბა აბასთუმნის ტერიტორიული ორგანოს რწმუნებულის

²⁴ რადიო თავისუფლება, რეგიონალური მაცნე, 2013 წლის 30 ივლისი.

თანაშემწის, ქალბატონ ელენე ბალახაშვილის ინფორმაციით, „2004 წლის 1 იანვრის მონაცემებით დაბა აბასთუმანში ცხოვრობდა (მკვიდრი, ადგილობრივი, მუდმივი მაცხოვრებელი) 2153 სული / 735 ოჯახი, ხოლო დღევანდელი მონაცემებით ცხოვრობს 1200 სული / 495 ოჯახი.“

გარდაცვალების ხშირი ფაქტები განაპირობებს მოსახლეობის საგრძნობ კლებას, რაც ერთ-ერთი მიზეზია დაბის, როგორც ადმინისტრაციული ცენტრის, ფუნქციების ნაწილობრივი მოშლისა და დაკარგვისა. დანგრეულია საუკუნოვანი სახლები, მოშლილია ინფრასტრუქტურა, წყალსაკანალიზაციო გაყვანილობები, დაბინძურებულია მდინარე ოცხე, ასევე დანგრეულია ულამაზესი სამკურნალო დაწესებულებები, დაიხურა სამშობიარო სახლი, სამკურნალო წყლების აბაზანები და მთავარი რეზერვუარი. ნელ-ნელა იჩეხება უნიკალური ჯიშის ფიჭვი, რომელიც აბასთუმნის ჰავას განაპირობებს და რომელიც დაბის სავიზიტო ბარათია.

მაცხოვრებელთა თითქმის უმრავლესობა დაუსაქმებელია. დაბას არ აქვს ამბულატორია. ასევე, აღსადგენია უფლისწულ გიორგის ზამთრის რეზიდენცია, სადაც ამჟამად განთავსებულია წმიდა პანტელეიმონ მკურნალის სახელობის დედათა მონასტერი (წინამძღვარი მონაზონი ბარბარე გრიგალაშვილი), რომლის დიდი ნაწილი 2008 წლის 12 მარტს დაიწვა.

აღარ არსებობს უფლისწულ გიორგის ტრაგიკული გარდაცვალების ადგილზე აღმართული მონუმენტი, სადაც წლების განმავლობაში პარაკლისს იხდიდნენ სასულიერო პირები (დღეს იქ მხოლოდ მომცრო ზომის ჯვარი დგას).

აბასთუმნელები ელიან უკეთეს მომავალს, მაგრამ ამ ლოდინში ნელ-ნელა გარბის წლები, ახალგაზრობისაგან დაცლილია დაბა, ხოლო ვინც ჯერ კიდევ იქ ცხოვრობს, ყველა წარსულს მისტირის, ყველა ლამაზსა და განახლებულ აბასთუმანზე ოცნებობს.

ამ წერილის მიზანი მხოლოდ ერთია — მკითხველსა და ფართო საზოგადოებას შეახსენოს აბასთუმნის ისტორია, მისი წარსული და დღევანდელი მდგომარეობა, ასევე ხელისუფლებამდე მივიტანოთ ის პრობლემები, რომელთა დაუყოვნებლივ გადაჭრა აუცილებლობიდან გამომდინარეობს, რათა აღდგეს და განახლდეს დაბა, რათა ბოლომდე არ განადგურდეს ობსერვატორია, ტუბსაწინააღმდეგო საავადმყოფო და არ დაიცალოს აბასთუმანი მოსახლეობისაგან.

ჩვენ ხელთა გვაქვს მნიშვნელოვანი დოკუმენტი, კოალიცია

„ქართული ოცნების“ ლიდერის, ბიძინა ივანიშვილის განცხადება: „ტყეები იჭრება და თუ დროზე არ მივიღებთ გადამჭრელ ზომებს, აბასთუმანი და ობსერვატორია აღარ იარსებებს. მე გპირდებით, რომ ჩვენ განსაკუთრებულად ვინერუნებთ აბასთუმანზე, ასევე ბორჯომზე და ყველა სხვა კუთხეზე. XXI საუკუნეში ვეღარ ვუვლით ჩვენს სიმდიდრებს. ჩვენ ყველგან აღვადგენთ სამართლიანობას და ეს ჩვენი მთავარი დანაპირებია. ნაბიჯ-ნაბიჯ ყველა სატკივარს მივხედავთ“ (internet.ge, 5.09.2012).

დაბოლოს, გვწამს და იმედს გამოვთქვამთ, რომ ნელ-ნელა დაიწყება აღმშენებლობა აბასთუმანში, ისე როგორც მთელს საქართველოში და ჩვენი ამ ნაშრომით მოკრძალებულ წვლილს შევიტანთ მისი მომავლის გადარჩენისა და აყვავების საქმეში.

საქართველოს პრეზიდენტი, პრემიერ-მინისტრი და პარლამენტი, ჯანდაცვისა და განათლების სამინისტროები, სოფლის მეურნეობისა და გარემოს დაცვის სტრუქტურები, მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია, არასამთავრობო ორგანიზაციები და საქართველოს საპატრიარქო დაუყოვნებლივ უნდა დაინტერესდნენ იმ უმძიმესი ვითარებითა და მდგომარეობით, რაც დაბა აბასთუმანში სუფევს. ყველაზე ოპტიმალური გამოსავალი არის ადგილზე, მოსახლეობასთან შეხვედრებით, სამეცნიერო და სამკურნალო დაწესებულებათა თანამშრომლების მონაწილეობით, დეტალურად შესწავლილ იქნეს დასახელებული პრობლემები და ერთობლივი ძალისხმევით ვიხსნათ დაბა აბასთუმანი, რათა არასოდეს ჩაესვენოს მზე სამკურნალო, სამეცნიერო და ისტორიული ოაზისისა, რომელმაც დაამტკიცა, რომ ხელეწიფება იმ მძვინვარე სწეულებაზე გამარჯვება, რომელსაც ჰიპოკრატემ „ჭლექი“ უწოდა.